

Гордана Д. ЈЕРЕМИЋ

*Археолошки институт, Београд***ЗИДИНАЦ – КАСНОАНТИЧКО УТВРЂЕЊЕ У ЂЕРДАПУ***

Апстракт: Током 1969. године, на ушћу потока Зидица у Дунав, у селу Добри у области Ђердапа, археолошки су испитани остаци касноантичког утврђења. Утврђење је квадратне основе, а састоји се од ограђеног дворишта и куле у североисточном углу. Објекат је прелиминарно публикован у два кратка извештаја 1969. и 1984. године. У првом је датован у IV век, а у каснијем извештају датовање је кориговано у крај III – почетак IV века. У овом раду покушаћемо да дамо детаљније податке о стратиграфији, као и анализу архитектуре и покретних налаза како би добили прецизнију слику о самом налазишту, намени и периодима коришћења.

Кључне речи: Зидинац, Добра, Ђердап, *Moesia Prima*, утврђење, осматрачница, *burgus speculatorius*, касна антика, IV век, 364–378/380. година

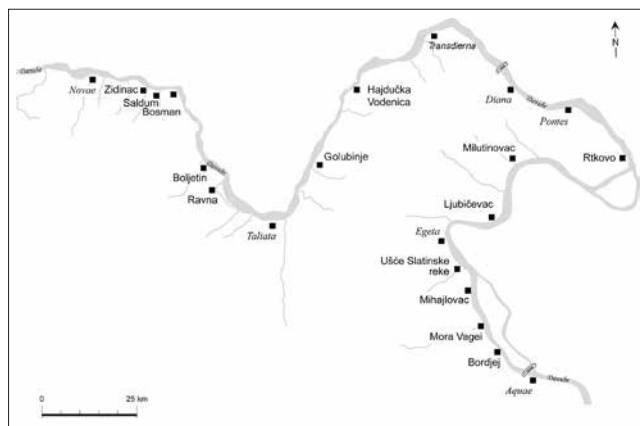
Локалитет Зидинац се налази у атару Добре (општина Голубац), приближно 1,5 km источно од центра насеља. Мање утврђење је подигнуто на уздигнутом заравњеном платоу, око 60 m удаљеном од десне обале потока Зидица и 110 m од његовог ушћа у Дунав (карта 1). Залеђе чине брдски масиви Мале и Велике зидине, кроз које је Зидинац начинио уску и стрму клисуру. У административном смислу, утврђење је припадало систему одбране провинције Прве Мезије (*Moesia Prima*).

Остатке квадратне фортификације први је констатовао Феликс Каниц, који је забележио да се на „потоку Сединац налази најмање од римских утврђења, које сам видео на српској територији, чији су зидови били дужине по 15,0 m“ (Kanitz 1892: 30). Неколико година касније објавио је да се утврђење налази на вештачки начињеној узвишици, између

* Рад је настао као резултат истраживања у оквиру пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Романизација, урбанизација и трансформација урбаних центара цивилној, војној и резиденцијалној карактеру у римским провинцијама на тлу Србије* (бр. 177007).

кукурузишта која припадају селу Добри и депоније дрвета које се овде сакупља из државних шума и даље транспортује (Kanitz 1904: 204).

Карта 1 Античка налазишта у Ђердапу, са положајем Зидинца (према: Jeremić 2009: fig. 33)

Map 1 Roman period sites in the Iron Gates, with marked location of Zidinac (after: Jeremić 2009: fig. 33)

Током 60-их година XX века терен је обишла екипа Археолошког института из Београда и утврдила да су остаци кастела квадратне основе (18,00 × 18,00 m) једва видљиви. Међутим, у околини налазишта регистровала је већу количину покретних налаза – фрагмената керамичких посуда и опека, а на удаљености од око 50 m, узводно уз поток Зидинац, односно на пола пута између Дунава и утврђења, остатке преградног зида (Kondić 1965: 77). Зид је био дебео 1,00 m, грађен од камена и малтера. С обзиром на чињеницу да је највиша кота утврђења износила 69,90 m, а најнижа 68,40 m, констатовано је да се објекат налази испод линије потапања терена због потреба изградње Хидроелектране „Ђердап I“ и начињен је предлог да се сондажно истражи.

Археолошка истраживања сондажног карактера спроведена су током десетодневне кампање 1969. године (Petrović 1969: 148-150; Петровић 1984: 127-128).¹ Овим радовима су откривени периферни зидови кастела, констатоване су њихове круне и спољна лица, осим на јужном зиду, који је истражен на спојевима са источним и западним бедемом (сл. 1). Регистрован је габарит квадратне основе (17,50 × 17,50 m), на основу којег је постављена квадратна мрежа са 4 × 4 квадрата (сл. 2), са димензијом сваког квадрата 4,375 × 4,375 m.² Укупна површина утврђења изно-

1 Радови су обављени од 28.9. до 9.10.1969. године. Руководилац истраживања био је др Петар Петровић, а екипу су сачињавали Нина Кирсанова и архитекта Никола Арсенић. Уп. Петровић 1984: 127, напомена 1.

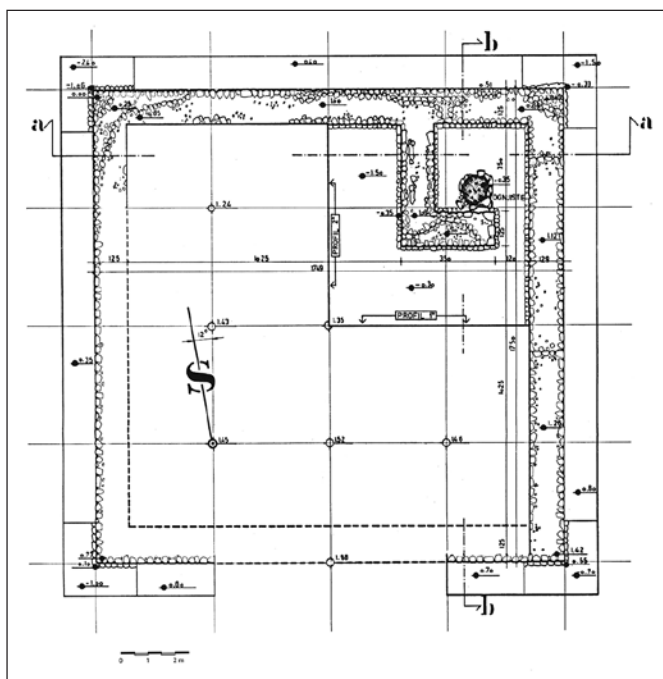
2 Обележавање квадрата се не подудара у дневнику истраживања и техничкој документацији. У дневнику су квадрати обележени словима А, В, С и D, од истока према западу (x-оса) и арапским бројевима 1, 2, 3 и 4, од севера према југу (y-оса). Све коте су у доку-

си 306,25 m² (0,306 ha). Оријентисано је према странама света, са одступањем од 12° северним крајем ка западу. Систематски је испитана његова североисточна четвртина, где су пронађени остаци квадратне куле унутар бедема. Ископавања су вршена углавном до нивоа сокла, односно до пода куле, осим код јужног лица северног бедема, где је испитивано дно темеља.

Сл. 1 Зидинац у току ископавања 1969. године (Б. Лукић, фото-документација Археолошког института, Београд)

Fig. 1 Zidinac during the excavations in 1969 (B. Lukić, photo archive of the Archaeological institute, Belgrade)

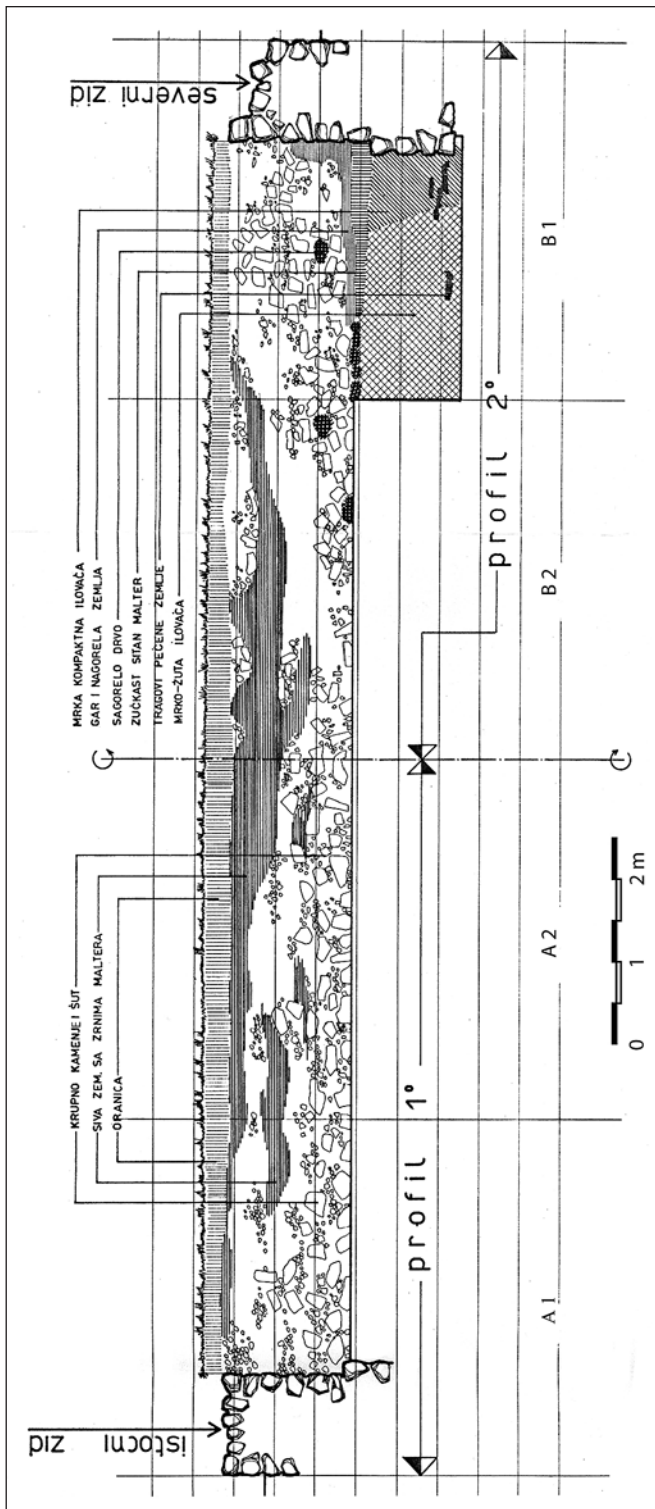

Сл. 2 Основа утврђења са квадратном мрежом (документација Археолошког института, Београд)

Fig. 2 The ground plan of the fortification with the square grid (archive of the Archaeological institute, Belgrade)

Стратиграфска ситуација унутар бедема прати се на развијеним профилима квадрата А2В2 (јужни) и В1В2 (западни) (сл. 3).

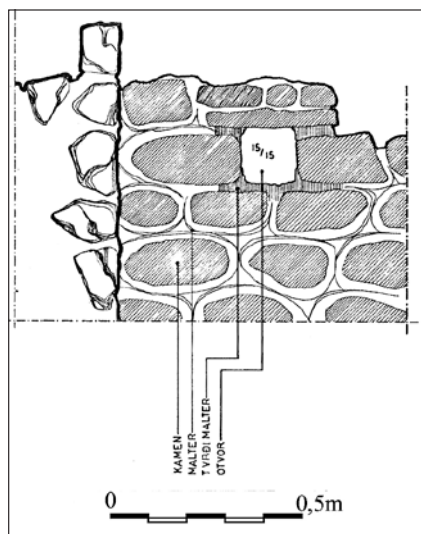
ментацији исказане као релативне. Одмеравање је вршено од тачке на круни зида у самом северозападном углу, чија апсолутна висина није позната.

Сл. 3 Стратиграфија у североисточном делу утврђења (документација Археолошког института, Београд)
 Fig. 3 The stratigraphic sequence in the north-eastern part of the fortification (archive of the Archaeological institute, Belgrade)

Испод хумуса, дебљине око 0,40 m, јавља се слој сиве земље измешане са малтером, дебљине до 0,50 m, који је формиран након рушења утврђења. Слој интензивног грађевинског шута је веома изражен и на појединим местима достиже дебљину већу од 1,00 m. Шут чине крупни и ситнији комади ломљеног камена, малтер и остаци горелог дрвета. Уз северни бедем, изнад нивоа сокла формиран је слој гаражи дебљине око 0,20 m. Испод нивоа сокла, уз јужно лице северног бедема уочен је темељни ров, ширине 1,00 m, дубине 0,96 m, који се благо сужава према дну, испуњен мрком компактном глином, у коме је откривено дно темеља бедема. Ров је укопан у слој мркожуте глине, у којој се местимично, у траговима, појављује печена земља, што би представљало најстарији хоризонт живота на овом месту.

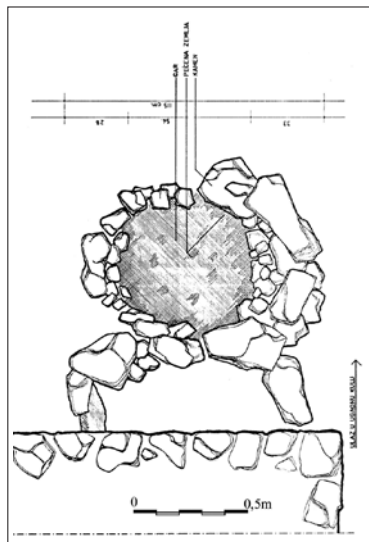
Утврђење и унутрашња кула на Зидинцу саграђени су у исто време, од ломљеног камена везаног кречним малтером. Опеке и тегуле нису коришћене, како се може судити на основу података из теренске и техничке документације. Лице бедема је од крупнијег притесаног камења, док испуна чине ситнији комади и облаци. Дебљина бедема износи 1,30 m, а темељних проширења на угловима утврђења и око куле 0,20 m, док је дубина темеља 0,96 m. Лице бедема је дерсовано малтером, који је потом плитко урезиван у циљу декорације фасаде (сл. 4). За сантраче су коришћене греде квадратног пресека (0,15 × 0,15 m), ојачане везивом од тврђег малтера. Улаз у утврђење није констатован и највероватније се налазио на јужној или, евентуално, источној страни.

Сл. 4 Детал северног бедема, цртеж (документација Археолошког института, Београд)
Fig. 4 The detail of the northern wall, drawing (archive of the Archaeological institute, Belgrade)

У унутрашњости фортификације, у североисточном углу, истовремено са бедемом изграђена је квадратна кула са улазом на јужној страни. Дебљина њеног јужног и западног зида одговара дебљини бедема. Унутрашње димензије куле су 3,20 × 3,50 m. Улаз је широк 1,20 m, без зи-

даног прага. Под у кули је од набијене земље. Велика количина гвоздених клинова (24 комада), дужине 11,0–16,0 cm (кат. 11–34), и трагови горелог дрвета указују на постојање спратне конструкције, дрвених степеница и, највероватније, дрвеног крова. У нивоу пода у јужном делу куле, у близини улаза било је огњиште (сл. 5), унутрашњег пречника 0,60 m, од кружно слаганих крупнијих и ситнијих комада ломљеног камена. Налазило се у правоугаоном ограђеном простору димензија 1,10 × 0,40 m, прислоњеном уз јужни зид куле. У истраженом делу утврђења изван куле, дуж северног зида откривена је малтерна супструкција пода, ширине 2,00 m, дебљине 0,25 m и непознате дужине.

Сл. 5 Огњиште у кули, цртеж основе (документација Археолошког института, Београд)

Fig. 5 The oven within the tower, drawing of the ground plan (archive of the Archaeological institute, Belgrade)

Покретни археолошки налази из утврђења на Зидинцу су релативно скромни, што се најпре може објаснити малим обимом истраживања, с једне, и релативно кратким периодом коришћења објекта, с друге стране. Напомињемо да је једино у квадрату В1 копано испод нивоа сокла, у слоју са налазима из праисторије. Грубо узевши, покретни налази би могли да се поделе у четири основне хронолошке групе:

1. у слоју мркожуте иловаче регистроване су малобројне керамичке посуде, које се по формама везују за касно бронзано доба;³
2. римска керамика из II–III века,⁴ нађена у скромној количини, измешана са праисторијском;

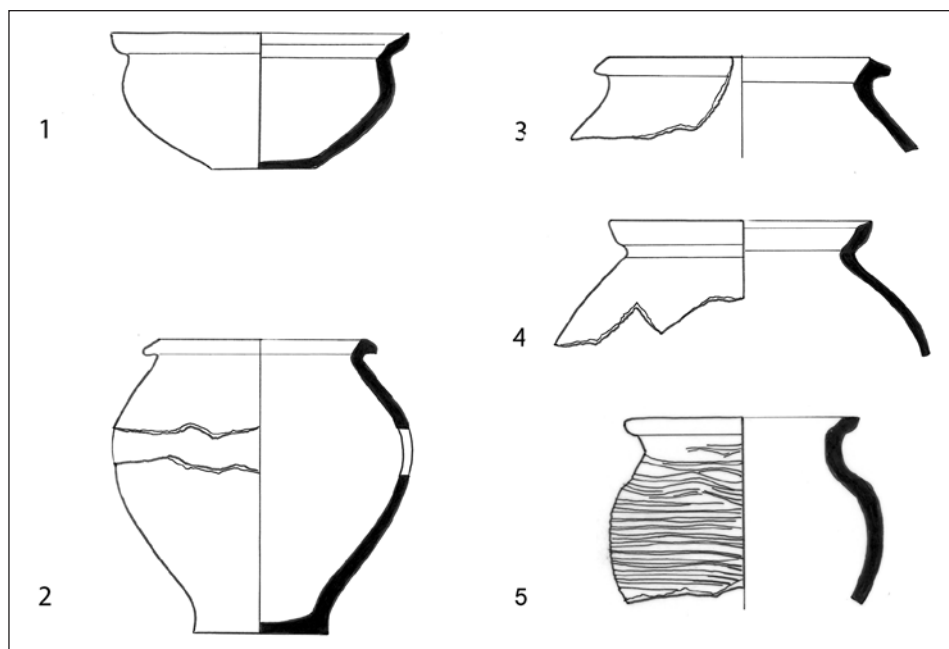
3 Реч је о зделама са увученим ободом, лонцима благо разгрнутих обода са аплицираним тракама. Необјављено.

4 Пронађен је мањи број фрагмената посуда карактеристичних за II–III, а нарочито за III век (посуде наранџасте или црвене боје печења, боље фактуре). Регистрован је и фрагмент обода троугластог пресека, као и део трбуха са светломрчко бојеном дршком, са једном црносиво фирнисованом траком.

3. керамичке посуде, фрагментована фибула, дуг гвоздени мач и гвоздени клинови из периода градње и коришћења утврђења, односно из друге половине IV века (364-380. година);
4. керамичка посуда и гвоздено кресиво у облику лире, из слоја формираног након рушења објекта (крај VIII - почетак IX-X век).

Највећа количина пронађених посуда припада касној антици. Реч је о малом броју типова здела и лонаца. Зделе су заступљене са три примерка. Припадају типу са калотастом формом, хоризонтално разгранутиим жлебљеним ободом и равним дном (кат. 1-3, Т. I/1). Посуда кат. 2 је израђена од лошије пречишћене глине, мркосиве је боје печења, а њену најближу паралелу чини примерак из оближењег Салдума (Jeremić 2009: type I/19, cat. 184), односно здела овог типа и истих технолошких карактеристика нађена у валентинијанском слоју (364-378/380). Истом времену припадају коничне зделе хоризонтално разгранутог обода, које се у валентинијанском слоју у Салдumu срећу у нешто већем броју, а у слоју из VI века у мањој количини (*ibid.*: type I/25, cat. 193-223). Слични примерци су бројни на низу локалитета у средњем Подунављу и унутрашњости провинције, а од краја III века и са применом технике глеђосања. Процват доживљавају током IV, а израђују се и користе до краја VI века. У Сингидунуму су зделе овог типа најчешће у слојевима из друге половине IV - прве половине V века (Nikolić-Ђorđević 2000: 27-28, tip I/24), као и у Дијани (Јевремовић 1987: 59, тип I/5) и Понтесу (Гарашанин, Васић и Марјановић-Вујовић 1984: Т. I, тип I/3). Већи број примерака потиче из слоја старијег утврђења на локалитету Ртково-Гламија, датованом новцем од Валентинијана I до Хонорија и Аркадија (Gabričević 1986: 72, fig. 6-7). Фрагмент посуде кат. 3, по облику, боји печења и глеђи, одговара једној здели нађеној у Салдumu, у стратиграфски непоузданој целини, али која по технолошким карактеристикама највероватније припада валентинијанском слоју (Jeremić 2009: type I/25, cat. 195).

Лонци из касноантичког слоја на Зидинцу заступљени су са три примерка, сврстана у два основна типа. Први тип чине лонци косо разгранутог, оштро профилисаног и жлебљеног обода, наглашеног трбуха и равног дна (кат. 4, 5, Т. I/2, 3). Овакви лонци се у више варијанти, различите профилације обода и различитих величина, од песковите глине крупнозрне структуре, сиве или мркоцрвене боје печења, јављају у слојевима из III-IV века у Сингидунуму (Nikolić-Ђorđević 2000: 67-68, tip II/5). Мрко печени лонац косо разгранутог, полупрстенасто профилисаног обода и лоптастог трбуха (кат. 6, Т. I/4) представља тип чије паралеле такође чине бројни примерци из IV-V века у Сингидунуму (*ibid.*: 66, tip II/1).

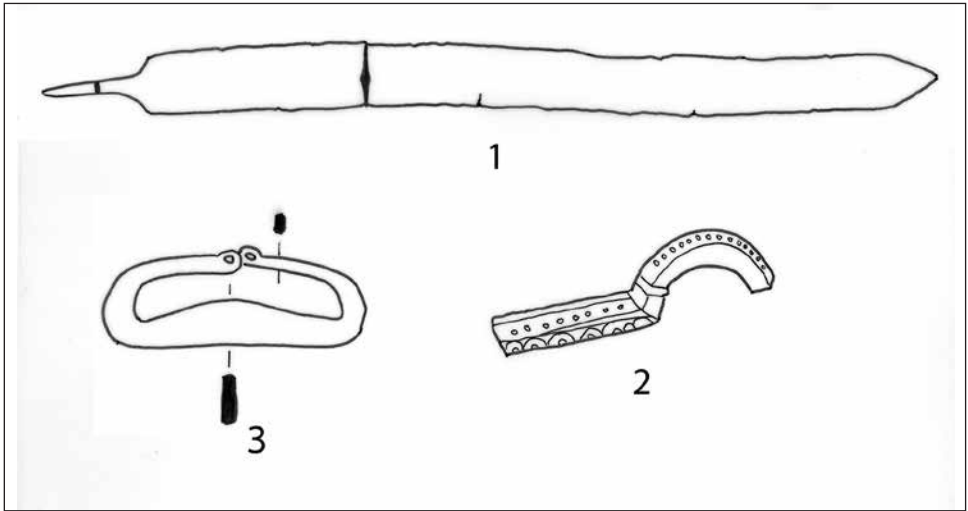

ТАБЛА I Касноантичке посуде (R 1:2): 1. здела; 2-5. лонци
 TABLE I Vessels from Late Antique period (R 1:2): 1. bowl; 2-5. pots

Лонац кат. 7 (Т. I/5) израђен је на спором витлу. На основу форме и технолошких карактеристика, припада средњем веку. Нађен је у слоју шута унутар куле. Аналогије налазимо међу ранословенском керамиком из куће са локалитета Вајуга-Песак, датованом у VIII-IX век (Marjanović-Vujović 1986: 190, fig. 40), као и међу примерцима из насеобинских слојева у Велесници (Ercegović-Pavlović i Minić 1986b: 288-289, fig. 2/1, 3, 4) или Грабовици-Позајмишту (*idem* 1986a: 348, fig. 3/1-2), датованих у IX-X век.

Број регистрованих металних предмета са Зидница је веома скроман. Осим гвоздених клинова из дрвених конструкција у кули, нађени су фрагментован дуг гвоздени мач - *spatha* (кат. 8, Т. II/1), фрагментована бронзана крстава фибула (кат. 9, Т. II/2) и гвоздено кресиво (кат. 10, Т. II/3).

Гвоздени мач са Зидница (кат. 8) спада у групу спата широког сечива са троугластим врхом, која се ретко појављује на римским налазиштима у Подунављу, за разлику од примерака са уским сечивом ширине до 4 cm. Аналогије за наш примерак потичу из археолошки недефинисаних целина у Сави код Гушћа (Hoffiller 1912: 104, sl. 38/1-2) и Римске збирке Народног музеја у Београду (Савинова 1986: 257-258, Т. II/1). П. Петровић је мач са Зидница определио у крај III и IV век, као и бронзану крстасту фибулу (Петровић 1984: 127), а датовање спате је прихватио и М. Вујовић у магистарском раду посвећеном наоружању римске војске на територији Србије (Vujović 1998: 58, 61).

ТАБЛА II 1. мач (*spatha*); 2. фибула (R 1:1); 3. кресиво (R 1:1)
 TABLE II 1. sword (*spatha*); 2. fibula (R 1:1); 3. tinder (R 1:1)

Фибула са Зидинца (кат. 9) припада типу крстообразних фибула са трапезастом попречном гредом и стопом украшеном трапезасто усеченим орнаментом. Из Сингидунума потиче неколико аналогних примерака (Војовић 1983: 86-87, тип 37, варијанта 8, Т. LII-LIV, kat. 440-451). Од нарочитог значаја за ближе опредељење налаза са Зидинца је фибула из каменог саркофага нађеног у Ритопеку (локалитет Плавиначки поток), датована новцем Констанција II (*idem* 1980: Т. V/2; *idem* 1983: 164, kat. 446, Т. LIV/446). Иако је фрагментована, обликом и орнаментом на стопи и луку, фибула са Зидинца одговара примерцима израђиваним и коришћеним у другој половини IV века (Petković 2010: 264-266, тип 34, варијанта D). Према најновијим проучавањима ове врсте материјала, реч је о фибулама израђиваним у периоду 364-380. године, карактеристичним за време Валенса, Валентинијана I и Теодосија I (*ibid.*: 257). Одликују их изразит пластични завршетак на луковицама, троугаона греда, дуга, различито украшена стопа (фасете, пелте, окца, троугаона или четвртаста удубљења). Фибуле овог типа доста су распрострањене на налазиштима широм Србије, на лimesу и у унутрашњости (*ibid.*: karta 16).

Гвоздено кресиво (кат. 10) у облику лире нађено је у слоју шута, заједно са лонцем кат. 7, и највероватније представља трагове присуства Словена, који су кулу на Зидинцу користили током краћег боравка у раном средњем веку. Аналогно гвоздено кресиво потиче из јаме за греду у кући број 9 на Костолу, које је, на основу услова налаза и познатих аналогнија, датовано у крај VIII - прву половину IX века (Марјановић-Вујовић 1987: 118-119, нап. 7, Т. I/6), док је у VIII век опредељено слично кресиво из једног гроба у области Книна (Marušić 1955: 106, Т. II, 6).

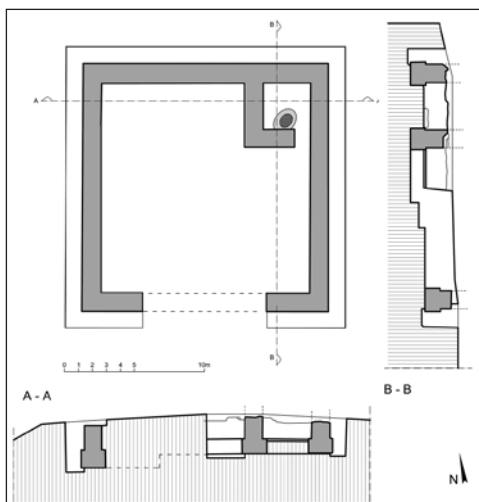
Археолошка истраживања на локалитету Зидинац, иако спроведена у малом обиму и са скромним налазима, пружила су значајне податке за реконструкцију живота на овом простору. Мање утврђење-осматрачница (*burgus speculatorius*),⁵ које се састоји од куле и оградног зида, подигнуто је на погодном терену, у близини ушћа потока Зидинца у Дунав. Тиме је била омогућена контрола обале Дунава и Мале и Велике зидине у непосредном залеђу. Дobar положај обезбеђивао је надгледање и сувоzemног и воденог пута, праћена је пловидба Дунавом, а осим тога, посада је осматрала и преносила информације суседним утврђењима путем димне сигнализације. Узводно уз Дунав, најближа су била утврђења на Турском потоку, удаљеном око 3 римске миље, и већи аугзилијарни кастел у Чезави (*Novae*), на растојању од 5 римских миља. Низводно, на око 2 римске миље, налазило се утврђење у Салдуму.

Осматрачница на Зидинцу подигнута је вероватно средином или у другој половини IV века. За смештај мање посаде коришћена је кула, у чијем се приземљу налазило камено огњиште. Унутрашњи простор утврђења, укупне површине око 215 m², највероватније је служио за смештај коња и чување сена. Судећи према очуваним остацима малтерног пода уз северни бедем, можда је ту постојала остава или надстрешница. Покретни налази указују на то да је овај простор био насељен током II–III века, а да је у IV веку подигнута осматрачница (*burgus speculatorius*), можда у време Валенсове и Валентинијанове обнове лимеса 364. године. Велика количина гари и угљенисаног дрвета показује да је страдала насилним путем, вероватно током инвазије Западних Гота 378. године. Касније, крајем VIII – почетком IX или у X веку, кула је коришћена као привремено станиште.

Током заштитних ископавања у оквиру пројеката *Ђергај I* и *II*, на овом сектору дунавског лимеса истражено је најмање шеснаест осматрачница (Petrović i Vasić 1996: 18; Jeremić 2007: 304–315), а већи број је само регистрован. Утврђење на Зидинцу припада типу куле-осматрачнице опасане бедемом (сл. 6), а за њен архитектонски склоп нема директних паралела међу осталим стражарама у средњем Подунављу (*ibid.*: 307, fig. 2/7). У извесном смислу, могла би да се упореди са осматрачницом на Песачи (сл. 7) (Minić i Kovačević 1968: 88–89, Т. XXX/1; *idem.*: 127–129, Т. XXX/1; Jeremić 2007: 308, fig. 3/8), која има исте елементе као објекат на Зидинцу – кулу и ограђено двориште, али је нешто старија. На Песачи, највероватније средином III века подигнута је квадратна кула димензија 7,50 × 7,50 m, са зидовима од камена и малтера, дебљине 1,20 m, и улазом

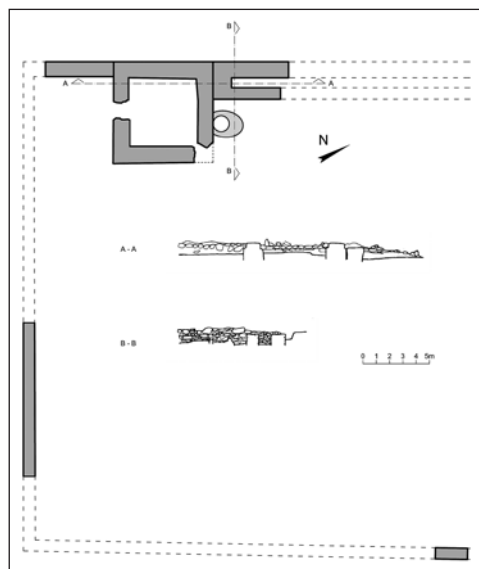
5 У српској литератури се за осматрачнице користи назив *speculum*, термин непознат у античким изворима. У њима се појављују термини за мања утврђења, у која спадају и осматрачнице: *burgus, turris*, а са натписа је познат израз *burgus speculatorius*, којим се означава осматрачка и сигнална функција једног *burgus*-а (Zahariade 2003: 25–27, note 1).

на јужној страни, ширине 1,00 m (Minić i Kovačević 1968: 88). Под у кули био је патосан опекама. Кровни покривач чиниле су *tegulae* и *imbrices*. Испред улаза у кулу налазила се малтерна површина широка 3,50 m, каква је регистрована и уз северни бедем на Зидинцу. У другој фази, крајем III - почетком IV века, кула на Песачи је добила оградни зид, без темеља, суво зидан, који је ограђивао површину приближних димензија 35,00 × 35,00 m (Минић 1984: 172-173). Како показују налази новца, утврђење је страдало у време готских пустошења око 378. године.

Сл. 6 Зидинац, основа утврђења са пресецима (према: Петровић 1984: сл. 1)

Fig. 6 Zidinac, the ground plan of the fortification with cross-sections (after: Petrović 1984: fig. 1)

Сл. 7 Песача, основа утврђења (према: Минић 1984: сл. 1)

Fig. 7 Pesača, the ground plan of the fortification (after: Minić 1984: fig. 1)

Касноантичко утврђење на Зидинцу подигнуто је првенствено с намером осматрања обале и реке, као и за преношење информација, а одбрамбену функцију највероватније су имале веће фортификације у његовој околини. Унутрашњи простор није археолошки испитан, па је остало непознато да ли су ту постојале грађевине од лаких материјала (зграде од дрвета или шатори), за смештај мање војне јединице. За овај објекат и за сва до сада регистрована мања утврђења и стражаре у Ђердапу могао би да се примени израз *burgus speculatorius*,⁶ који на најбољи начин дефинише њихов карактер и значај.

6 Један од најбоље датованих примера *burgus speculatorius*-а је *burgus Commodianus speculatorius*, који се помиње у натпису из Африке, јужно од Ел Кантаре. Епиграфски споменик, као и бургус, тринаестом трибунском влашћу и петим конзулатом Комода, датовани су у период између 10. децембра 187. и 9. децембра 188. године. Уп.: Corbier 1974: 297.

КАТАЛОГ ПОКРЕТНИХ НАЛАЗА

Кат. 1 (Т. I/1)

Здела

Печена глина

Квадрат А1, унутрашњост куле

Релативна дубина: 1,08-1,55 m

Пречник отвора: 18,0 cm; пречник дна: 7,0 cm

Здела калотасте форме, разгнутаг жлебљеног обода, тракасто профилисане ивице и равног дна, од слабије пречишћене глине, мркосиве боје печења, необрађене површине.

Необјављено

Кат. 2

Здела

Печена глина, глеђосање

Квадрат А1

Релативна дубина: 1,55 m

Пречник отвора: 15,0 cm

Фрагмент хоризонтално разгнутаг и жлебљеног обода коничне зделе, прстенасто ојачаног на унутрашњој страни, од мркоцрвено печене глине, маслинасто глеђосане унутрашњости.

Необјављено

Кат. 3

Здела

Печена глина, глеђосање

Квадрат В2

Релативна дубина: 1,25-1,45 m

Фрагмент трбуха зделе од окербеличасто печене глине, жућкасто глеђосане унутрашњости.

Необјављено

Кат. 4 (Т. I/2)

Лонац

Печена глина

Квадрат А1

Релативна дубина: 1,08-1,55 m

Пречник отвора: 12,0 cm; пречник дна: 8,0 cm

Лонац косо разгрнутог обода, жлебљеног на унутрашњој страни, високо постављеног трбуха и равног дна, од сиве, недовољно печене глине крупнозрне фактуре.

Необјављено

Кат. 5 (Т. I/3)

Лонац

Печена глина

Квадрат А1

Релативна дубина: 1,08-1,55 m

Пречник отвора: 15,0 cm

Лонац косо разгрнутог жлебљеног обода и високо постављеног трбуха, од сиво печене глине крупнозрне фактуре.

Необјављено

Кат. 6 (Т. I/4)

Лонац

Печена глина

Квадрат А1

Релативна дубина: 1,08-1,55 m

Пречник отвора: 16,0 cm

Лонац косо разгрнутог обода са стањеном ивицом и жлебом на унутрашњој страни, од мрке, недовољно печене глине, са примесама ситнијег шљунка.

Необјављено

Кат. 7 (Т. I/5)

Лонац

Печена глина, споро витло

Квадрат А1

Релативна дубина: 1,08-1,55 m

Пречник отвора: 12,0 cm

Мањи лоптасти лонац лучно разгрнутог обода, од мрко печене глине са примесама кварца. Спољна површина је украшена паралелним и таласастим тракама

Необјављено

Кат. 8 (Т. II/1)

Мач (*spatha*)

Гвожђе, ковање

Квадрат В1

Релативна дубина: 0,60 m; тер. инв. 1/1969

Укупна дужина: 80,0 cm; дужина сечива: 70,0 cm; ширина: 7,0 cm

Гвоздени двосекли мач са трном правоугаоног пресека, који је оштећен.

Широко сечиво је на средини благо задебљано, а завршава се троугластим, благо закривљеним врхом.

Објављено: Vujić 1998: 58, 61, kat. 14, T. XIX, 1

Кат. 9 (Т. II/2)

Фибула

Бронза, ливење, урезивање

Грађевински шут у унутрашњости куле

Релативна дубина: 1,35 m

Дужина: 5,5 cm

Фрагментована бронзана крстообразна фибула, којој недостају попречна греда са луковицама и игла. Лук, трапезастог пресека, украшен је на горњој површини кружним удубљењима, која се јављају и на средини стопе. На ивици стопе су урези у виду трапеза.

Необјављено

Кат. 10 (Т. II/3)

Кресиво

Гвожђе, ливење

Шут поред северног бедема

Дужина: 5,8 cm; дебљина: 0,3 cm

Гвожђе, ливење, савијање

Гвоздено кресиво у облику лире, са спојеним петљастим крајевима.

Необјављено

Кат. 11-33

Клинови

Гвожђе, ковање

Квадрат А1, унутрашњост куле, слој шута

Релативна дубина: 1,08-1,55 m

Из слоја шута потичу 23 цела или фрагментована гвоздена клина, са телом квадратног пресека и квадратном раскуцаном главом. Дужине клинова су: 12,0 cm - пет примерака; 15 cm - 11 примерака; 16 cm - три примерка, док су четири фрагментована.

Необјављено

Кат. 34

Клин

Гвожђе, ковање

Квадрат Б1

Релативна дубина: 1,90 m

Дужина: 9,0 cm

Фрагмент гвозденог клина са телом квадратног пресека и квадратном раскуцаном главом.

Необјављено

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES:

Bojović, D. 1980

Rimski put Singidunum - Castra Tricornia - Ad sextum milliare, u: *Putevi i komunikacije u praistoriji i antici*, Materijali XVII, Beograd: Savez arheoloških društava Jugoslavije, 85-99.

Bojović, D. 1983

Rimske fibule Singidunuma, Beograd: Muzej grada Beograda.

Vujović, M. 1998

Naoružanje i oprema rimskog vojnika u Gornjoj Meziji i jugoistočnom delu Panonije, Magistarski rad, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.

Gabričević, M. 1986

Rtkovo-Glamija I - une forteresse de la basse époque. Fouilles de 1980-1982, у: *Ђергајске свеске III*, ур. В. Кондић, Београд: Археолошки институт, Народни музеј и Одељење за археологију Филозофског факултета, 71-91.

Гарашанин, М., Васић, М. Р. и Марјановић-Вујовић, Г. 1984

Трајанов мост - Castrum Pontes. Извештај о археолошким истраживањима у 1980. години, у: *Ђергајске свеске II*, ур. В. Кондић, Београд: Археолошки институт, Народни музеј и Одељење за археологију Филозофског факултета, 25-84.

Ercegović-Pavlović, S. i Minić, D. 1986a

Le site d'habitation et la necropole de Pozajmište, у: *Ђергајске свеске III*, ур. В. Кондић, Београд: Археолошки институт, Народни музеј и Одељење за археологију Филозофског факултета, 346-361.

Ercegović-Pavlović, S. i Minić, D. 1986b

Site d'habitation medieval à Velesnica. Fouilles de 1981, у: *Ђергајске свеске III*, ур. В. Кондић, Београд: Археолошки институт, Народни музеј и Одељење за археологију Филозофског факултета, 289-301.

Zahariade, M. 2003

Burgi and turrets on the Lower Danubian limes in the 4th-5th centuries, in: *Die Archäologie und Geschichte der Region des Eisernen Tores zwischen 275-602 n. Chr. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin 2.-5. November 2001*, Rumänisch-jugoslawische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores, Archäologische Abteilung 5, eds. M. Garašanin, P. Roman and N. Tasić, București: Rumänisch Institut für Trakologie, 25-34.

Јевремовић, Н. 1987

Керамика јужног и западног бедема локалитета Diana-Караташ, у: *Ђердајске свеске IV*, ур. В. Кондић, Београд: Археолошки институт, Народни музеј и Одељење за археологију Филозофског факултета, 49-70.

Jeremić, G. 2007

Watchtowers and signal towers on the Middle Danube, in: *The Lower Danube in Antiquity (VI C BC - VI C AD)*, *International Archaeological Conference, Bulgaria-Tutrakan*, 6.-7.10.2005, ed. L. F. Vagalinski, Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, National Institute of Archaeology and Museum and Tutrakan History Museum, 305-314.

Jeremić, G. 2009

Saldum. Roman and Early Byzantine Fortification, Belgrade: Institute of Archaeology.

Kanitz, F. 1892

Römische Studien in Serbien. Der Donau-Grenzwall, das Stassennetz, die Städte, Castelle, Denkmale, Thermen und Bergwerke zur Römerzeit im Königreich Serbien, Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.

Kanitz, F. 1904

Das Königreich Serbien und das Serbenvolk. Von der Römerzeit bis zur Gegenwart 1. Land und Bevölkerung, Leipzig: Bernhard Meyer.

Kondić, V. 1965

Antički i srednjovekovni lokaliteti na Dunavu od Dubrave do Radujevca, *Arheološki pregled 7*: 70-91.

Marjanović-Vujović, G. 1986

Vajuga-Pesak. La necropole medievale II, у: *Ђердајске свеске III*, ур. В. Кондић, Београд: Археолошки институт, Народни музеј и Одељење за археологију Филозофског факултета, 184-222.

Marjanović-Vujović, G. 1987

Прилог проучавању стратиграфије раносредњовековних слојева унутар античког Pontesa, у: *Ђердајске свеске IV*, ур. В. Кондић, Београд: Археолошки институт, Народни музеј и Одељење за археологију Филозофског факултета, 117-126.

Marušič, B. 1955

Staroslovenske in neke zgodnjesrednjeveške najdbe v Istri, *Arheološki vestnik VI-1*: 97-122.

Минић, Д. 1984

Песача, античко утврђење и средњовековна некропола, *Сѣаринар* (н.с.) XXXIII-XXXIV (1982-1983): 171-175.

Minić, D. i Kovačević, M. 1968

Pesača, antičko utvrđenje i srednjovekovna nekropola, *Arheološki pregled* 10: 88-89.

Minić, D. i Kovačević, M. 1969

Pesača - antičko utvrđenje i srednjovekovna nekropola, *Arheološki pregled* 11: 127-129.

Nikolić-Đorđević, S. 2000

Antička keramika Singidunuma. Oblici posuda, *Singidunum* 2: 11-244.

Petković, S. 2010

Rimske fibule u Srbiji. Od I do V veka n.e., Beograd: Arheološki institut.

Petrović, P. 1969

Zidinac, antičko utvrđenje, *Arheološki pregled* 11: 148-150.

Петровић, П. 1984

Зидинац, касноантички speculum, *Сѣаринар* (н.с.) XXXIII-XXXIV (1982-1983): 127-128.

Petrović, P. i Vasić, M. 1996

The Roman frontier in Upper Moesia: archaeological investigations in the Iron Gate area - main results, in: *Roman Limes on the Middle and Lower Danube*, ed. P. Petrović, Belgrade: Archaeological Institute, 15-26.

Савинова, В. 1986

Оружје из Римске збирке Народног музеја у Београду, *Зборник Народног музеја* (Београд) XVI-1: 255-264.

Hoffiller, V. 1912

Oprema rimskoga vojnika u prvo doba carstva, *Vjesnik za historiju i arheologiju dalmatinsku* (n.s.) XII: 16-123.

Corbier, M. 1974

Laerarium saturni et laerarium militare. Administration et prosopographie sénatoriale, Rome: École française de Rome.

LATE ROMAN FORTIFICATION AT ZIDINAC IN THE IRON GATES

SUMMARY

First to record the remains of antique fortification-watchtower at the mouth of the brook Zidinac in the area of the village Dobra, Golubac community, was F. Kanitz in the second half of the 19th century. Surveying of the site in the 1960s confirmed that its ramparts were relatively well preserved. Before the construction of hydroelectric power station Djerdap I, small-scale archaeological excavations had been conducted at this site because the fortification was situated below the line of flooding.

Ten days archaeological excavations encompassed ground plan of entire fortification whose total dimensions are 306.25 square meters. Fortification consists of square tower and enclosed yard built at the same time of broken stone and mortar. Investigations had been conducted only in the northeast corner where tower was explored in detail. Inside the tower were recorded hearth with rectangular platform and circular structure built of stone. Interior of fortification has unfortunately not been explored.

Rather sparse archaeological material was recorded that, nevertheless, includes few elements significant for closer determination of date of use and destruction of this structure. Rather small amount of pottery vessels was found including types of bowls and pots characteristic of the Late Roman production. The closest analogies could be found in the neighboring Saldum where such pottery is characteristic of the layer from the time of Valentinian, i.e. from AD 364-378/380. Worth mentioning among the finds are long iron sword of the *spatha* type and fragment of cruciform fibula that could be also dated, regarding shape and decoration, to the period of restoration of limes in Moesia Prima in the time of Valens and Valentinian I. Fortification was built on the terrain used in earlier periods (prehistory, time of Principate) but most intensive period of life was in the time of Valens' restoration of limes AD 364-378, until the invasion of the West Goths in AD 378 when life at this site died out for few centuries. In the early medieval period, probably by the end of 8th /beginning of 9th -10th centuries meager traces of the Slavic material culture have been recorded in the tower at Zidinac.

Fortification at Zidinac belongs to the type of *burgus speculatorius* used for observing the surrounding area and stay of small military unit. It is according to its shape similar to a certain extent to the fortification at Pesača built in the end of 3rd century and also destroyed in invasion of the West Goths in AD 378. *Burgus* at Zidinac was situated in the defense line of the limes between the auxiliary fortification at Čezava (*Novae*) and *numerus castellum* at Saldum.